

Bezar Eylem Ekinci¹**KIBRIS SORUNUNA ANAYASAL ÇERÇEVEDEN
BAKMAK: 1960 KIBRIS CUMHURİYETİ ANAYASASI****Giriş**

Kıbrıs'taki anayasal düzen, tarihsel gelişimi ve iki toplumlu yapısı nedeniyle hem karmaşık hem de özgün bir niteliğe sahiptir. Bununla birlikte, Kıbrıs sorununa yönelik çözüm önerilerini doğru biçimde değerlendirebilmek için, bu anayasal yapının iyi anlaşılması zorunludur. Zira müzakerelerde tartışılan kurumlar ve siyasi eşitlik gibi kavramlar, köklerini 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'ndaki düzenlemelerden almaktadır. Bugün Kıbrıs için önerilecek herhangi bir anayasal modeli sağlıklı biçimde tartışabilmek, 1960 Anayasası'nın öngördüğü sistemin yapısını ve işleyişini iyi tahlil etmekten geçmektedir. Bu amaçla, bu çalışmada üç temel konuya odaklanılmaktadır:

İlk olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalar ve 1960 Anayasası'nın devlet organları ve işleyişi açıklanmaktadır. Bu kısım, olası bir çözüm planında, anayasal yapının anlamını kavramaya yönelik zemin oluşturmaktadır.

Bir diğer konu, bu anayasal sistemin işlemez hâle geldiği süreçten itibaren, her iki toplumun izlediği adımların incelenmesidir. Bu konu ise günümüzde tarafların ileri sürdükleri tezlerin tarihsel sebeplerinin anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Son olarak, Kıbrıslı Rumlar tarafından ileri sürülen *zaruret doktrini* ele alınmaktadır. Bu doktrin anayasal düzenin bozulması ardından, devletin meşruiyetini ve 1960 Anayasası'nın hukuki statüsünü açıklamak için Kıbrıslı Rumlar tarafından temel dayanak olarak kullanılmaktadır.

POLİTİKA NOTU

¹Doç. Dr., Doğu Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı.

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Kıbrıslı Türkler ve Rumlardan oluşan iki toplumlu devlet yapısı öngören 1960 Anayasası, Ada'da coğrafi bölünme yaşanmadan önce yürürlüğe girmiştir. Ancak 1963 yılından itibaren, ortak yönetim düzeni fiilen sona ermiş ve anayasal kurumlar ortak işlerliğini yitirmiştir. Güneyde Kıbrıslı Rumlar 1960 Anayasası'nı tek taraflı uygulamaya devam etmişler ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uluslararası alandaki temsilini sürdürmüşlerdir.

Anayasa'daki Kıbrıslı Türklere ilişkin hükümlerin fiilen uygulanmadığı süreçte, onların anayasal düzeni nasıl sürdürdüklerine bakıldığında ise kuzeyde, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni (KTFD) kurmuşlardır.² Federal temelde bir çözüm için Kıbrıslı Rumları beklemişlerdir.³ Toplumların, yönelttikleri tezler bakımından, KTFD'nin kuruluş Bildirgesi de önemlidir. Bildirge'de, Kıbrıs Türk Toplumunun, Kıbrıslı Rumlar tarafından Anayasa'dan kaynaklanan haklarını kullanmaktan alıkonulduğu belirtilirken Kıbrıs'ın bölünmesi ya da başka devletle birleşmesi girişimlerine karşı koyma kararı da ifade edilmiştir. Ayrıca, "*Nihai amacın iki bölgeci bir federasyon çerçevesinde Kıbrıs Rum Toplumuyla birleşmek*" olduğu da vurgulanmıştır. Anayasa'nın Başlangıç kısmında "*Bağımsız Kıbrıs Federal Cumhuriyetinin kurulmasına temel olmak*" ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla KTFD'nin kurulmasıyla amaçlanan, ileride kurulacak olan federal devletin kurucularından biri olması düşüncesidir.⁴ Ancak Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulamaması üzerine, diğer tarafla eşit statüde müzakere yürütebilmek amacıyla *halkların kendi kaderini tayin hakkına* dayanılarak 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ilan edilmiştir.⁵ Ardından 1985 KKTC Anayasası yürürlüğe konulmuştur.

KKTC'nin siyasi olarak sadece Türkiye tarafından tanınması konusuna bakıldığında ise, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun 1983 tarihli 541 sayılı Kararı önem taşımaktadır. BM, kurulan devletin, 1960 Kurucu Antlaşması'na ve Garanti Antlaşması'na aykırı olduğunu belirterek, uluslararası topluma bu devleti tanımama çağrısı yapmıştır.⁶

Gelinen aşamada Kıbrıs'ta mevcut durum şöyledir: 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ilk hâliyle metin düzeyinde yürürlükte ve Anayasa'ya bakıldığında hâlâ Kıbrıslı Türklere ilişkin düzenlemeler durmaktadır.⁷ Örneğin, Anayasa'ya göre, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

² Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu Anayasası ve Bağımsızlığı* (Ankara: Türk Devrim Kurumu Yayınları, 1976), 46.

³ KTFD kurulmadan önceki süreçteki yönetimlere genel olarak bakıldığında, Ocak 1964'te bir *Genel Komite* kurulmuştur. 28 Aralık 1967'de ise *Geçici Türk Yönetimi* ilan edilmiştir (Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu* (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1998), 115). Bu Yönetim, Kıbrıs Türk toplumunun tabi olacağı kuralları düzenleyen belge yayımlamıştır. Bu belgeyle, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın ve 21 Aralık 1963 tarihine kadar kabul edilmiş olan Cumhuriyet yasalarının yürürlükte olduğu öngörülmüştür (Turgut Turhan, "Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 57, no. 2 (2008): 271). 1968 yılından itibaren Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal sorunlarına ilişkin konuların çözüm bulması ve iki toplumlu düzenin yeniden kurulması için yapılan görüşmelerin sonuçsuz kaldığı görülmektedir (Zaim M. Necatigil, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anayasa ve Yönetim Hukukunun Esasları* (Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2015), 3) Geçici Türk Yönetimi bir süre sonra, *Kıbrıs Türk Yönetimi* adını alarak, *Otonom Türk Yönetimi*'nin ilan edildiği 1974 yılına kadar sürmüştür (İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s. 115).

⁴ Bu döneme biraz daha yakından bakıldığında, Kıbrıs Türk toplumunun Anayasası'nı yaparak, çok partili demokratik bir sisteme geçtiği, biri 1976'da diğeri de 1981'de yapılan iki genel ve iki yerel seçimle devlet fonksiyonlarının işlevsel kılındığı ve eşitlik esasına dayanan bir federasyon için Rum toplumunun müzakerelere katılımının beklenmeye başladığı belirtilebilir. (İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, 161; Turhan, "Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi," s. 273).

⁵ Necatigil, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anayasa ve Yönetim Hukukunun Esasları*, 4.

⁶ Bkz. Resolution 541(1983) / adopted by the Security Council at its 2500th meeting, on 18 November 1983, <<https://digitallibrary.un.org/record/58970?v=pdf>>, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2025.

⁷ Constantinos Kombos and Stéphanie Lauhé Shaelou, "The Cypriot Constitution Under the Impact of EU Law: An Asymmetrical Formation," in *National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law*, ed. Antonio Albi and Stefan Bardutzky (The Hague: T.M.C. Asser Press, 2019), 1374.

Yardımcısının Kıbrıslı Türk olması gerekmektedir. Ancak bu hükümler uygulanmamaktadır. Kıbrıslı Türkler ise yönetimden dışlandıklarını ve kendi kaderlerini tayin etmek durumunda kaldıklarını belirterek KKTC'yi kurmuşlardır. Görüldüğü üzere, Kıbrıs sorununun uluslararası bir nitelik kazanmasında ve temelde siyasi yönünün öne çıkmasında bu konular önemli rol oynamıştır. Bu bakımdan, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti anayasal düzeni denildiğinde, aslında 1963 yılından itibaren fiilen uygulamadan kalkan ancak yeni bir anayasa üzerinde de uzlaşmaya varılamadığı süreçten söz etmekteyiz.⁸

Konu bu şekilde özetlenince, var olan anayasal düzen bakımından karşımıza şu soru çıkmaktadır: 1960 Anayasası'ndaki Kıbrıslı Türklere ilişkin hükümlerin uygulanmaması nasıl gerçekleşti? Kıbrıslı Rumlardan oluşan Yüksek Mahkeme'nin ileri sürdüğü ve aşağıda detaylı ele alınacak olan zaruret doktrini (*doctrine of necessity*) gerekçesiyle bu hükümlerin uygulanmadığı görülmektedir. Böylece Kıbrıslı Rumlar, Ada'nın güneyinde 1960 Anayasası'nı uygulamaya devam etmiştir. Uluslararası alanda da yalnızca Kıbrıslı Rumlar tarafından temsil edilen Kıbrıs Cumhuriyeti, meşru yönetim olarak varlığını sürdürmüş ve 1960 Anayasası temelinde Avrupa Birliğine katılmıştır.

Kıbrıs'ta iki toplumun yeniden ortak bir devlet kurabilmesi amacıyla birçok kez müzakereler yapılmış ancak bunlardan bir sonuç alınamamıştır. 2014 yılında yapılan müzakereler, çözüm sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. 11 Şubat 2014 tarihinde, Kıbrıslı liderlerin *Derviş Eroğlu* ile *Nikos Anastasiadis*'in üzerinde uzlaştığı "ortak açıklama metni", BM Temsilcisi tarafından kamuoyuna duyurulmuştur.⁹ Metnin 3. maddesinde çözüm konusunda "iki toplumlu ve iki kesimli, siyasi eşitliğe dayalı bir federasyon" üzerinde bir anlaşmaya varıldığı belirtilmiştir.¹⁰

Bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi, Kıbrıs'ta öngörülen olası federal devlet yapısında, 1960 Anayasası'ndaki kurumlara ilişkin düzenlemeler, sunulan çözüm önerilerinin anlaşılabilmesi açısından yol göstericidir. Aşağıda, öncelikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci ve Temel Antlaşmalar ele alınacaktır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Antlaşmalar

Türkiye ve Yunanistan arasında 1959'da imzalanan Zürih Antlaşması ile onu izleyen Antlaşmalarla, 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu antlaşmalar, daha sonraki yıllarda taraf devletlerin birçok hukuksal tezine de dayanak teşkil etmiştir. Öne sürülen tezler arasında; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yalnızca Kıbrıslı Rumlardan oluşan otorite tarafından temsil edilip edilemeyeceği, KTFD'nin ve KKTC'nin ilanlarının hukuksal geçerliliği, Türkiye'nin 1974 müdahalesinin meşruiyeti ve Kıbrıs Rum yönetiminin Avrupa Birliği'ne (AB) üyeliği gibi konular örnek verilebilir.¹¹ Bunlardan üç temel Antlaşmaya kısaca yer vermek, bu tezlerin anlaşılması açısından yol gösterici olacaktır:¹²

⁸ Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1977), 1–2.

⁹ Metin için bkz. <<https://uncyprustalks.unmissions.org/sites/default/files/uploads/2015/09/2014-02-11-DSASG-Joint-Statement.pdf>>, Erişim Tarihi: 5 Ekim 2025.

¹⁰ "The settlement will be based on a bi-communal, bi-zonal federation with political equality, (...)"

¹¹ Kudret Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme* (Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, 2009), 5.

¹² Bu Antlaşmalar ile ilgili olarak şu eserlerden yararlanılmıştır: Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*; Şener Şenocaklı, *Federalizm ve Kıbrıs Uyuşmazlığı* (Ankara: Tutku Yayınları, 2003), 151; Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*; İsmail, 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, 52-55.

• **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasına Dair Antlaşma:** Bir yanda Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer yanda ise İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan bu Antlaşma'nın temel amacı, İngiltere egemenliği altında kalan üs bölgelerinin statüsünü ve bu üslerin faaliyetlerine ilişkin karşılıklı hak ve yükümleri belirlemektir. Antlaşma'nın 1. maddesinde, Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinin, Kıbrıs Adası ve ona yakın diğer adalardan oluştuğu, sınırları bu Antlaşma'da açıkça belirlenen *Akrotiri ve Dhekelia* Egemen Üs Bölgelerinin İngiltere egemenliği altında kaldığı hükme bağlanmıştır.¹³

• **Garanti Antlaşması:** Garanti antlaşması, bir yanda Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer yanda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında yapılmıştır. Bu Antlaşmayla, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Maddelerinin uluslararası nitelik taşıdığı güvence altına alınmıştır. Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini tanımayı ve korumayı garanti etmişlerdir.¹⁴ Antlaşma'nın en çok tartışılan maddelerinden biri 4. maddedir. Buna göre, garantör devletlerin ortak ve anlaşmalı şekilde harekete geçmesinin mümkün olmadığı durumlarda, garantör devletin, yalnızca Antlaşma'yla kurulan düzeni yeniden tesis etme amacıyla harekete geçebilme hakkı saklı tutulmuştur. Türkiye, 1974 yılında yaptığı müdahaleyi bu maddeye dayanarak gerçekleştirmiştir.¹⁵

• **İttifak Antlaşması:** Bu Antlaşma, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında tarafların barış ve güvenliğini sağlamak amacıyla imzalanmıştır. Taraflar, ortak savunma için iş birliği ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına veya ülke bütünlüğüne karşı yöneltilen doğrudan veya dolaylı saldırıya karşı koymak yükümlülüğünü üstlenmişlerdir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bu kapsamda yükümlülüğü ise iş birliği yapmaktır. Buna karşılık, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne yönelik bir saldırı durumunda, saldırılara karşı koymak bir başka ifadeyle, gerekli ölçüde ve uygun şekilde harekete geçme yükümlülüğüne sahiptir.¹⁶

İttifak Antlaşması aslında Garanti Antlaşması'nı tamamlayıcı nitelikte olup, Kıbrıs'ın bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik kolektif bir iş birliğini öngörmektedir.¹⁷ Garanti Antlaşması'na da Anayasa'nın temel maddelerine yapılan atıf nedeniyle, uluslararası bir nitelik de kazandırılmıştır.¹⁸ Genel olarak ifade edilirse Kıbrıs Devletinin Kuruluş Anlaşmaları ve Anayasası, bir yandan toplumların egemenlik yetkilerini sınırlandırırken diğer yandan egemenliğin iki toplum arasında paylaşılması ilkesini benimsemiştir. Kıbrıs'ın başka bir devletle tamamen veya kısmen birleşmesi veya bölünmesi Anayasa tarafından yasaklanmıştır. Ayrıca, Anayasa'nın *temel maddelerinin* değiştirilmesi, her iki toplumun da bunu istemesi hâlinde dahi mümkün değildir. Bunun için Garantör devletlerin onayını alma şartı getirilmişti.¹⁹

¹³ Toluner, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, 74.

¹⁴ Toluner, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, 78.

¹⁵ İsmail, 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, 54.

¹⁶ Toluner, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, 75.

¹⁷ Füsün A. Arsava, "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 51, no. 1 (Ocak 1996): 47.

¹⁸ Bkz. Şenocaklı, *Federalizm ve Kıbrıs Uyuşmazlığı*, 151.

¹⁹ Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Nereleydiniz? Düünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri* (İstanbul: Birikim Yayınları, 2009), 16.

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Özellikleri

Öğretide, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın son derece karmaşık ve kendine özgü bir yapısı olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, bazı görüşler Anayasa'nın uygulanamaz bir nitelikte olduğu şeklinde eleştirmektedir.²⁰

Kıbrıs'ta, Rum toplumu nüfusu, Türk toplumu nüfusuna kıyasla belirgin biçimde fazladır. Bu nedenle, saf bir çoğunlukçu sisteme (yalnızca sayısal çoğunluğun iradesine) dayanan yönetim anlayışı, Kıbrıslı Türklerin devlet yönetimine katılımını fiilen ortadan kaldıracaktır.²¹ Dolayısıyla bu tür iki toplumlu yapılarda, Anayasa'da siyasi eşitliği güvence altına alan düzenlemelerin varlığı önem taşır.²² Bu bağlamda, 1960 Anayasası'nın bazı maddelerinde, örneğin belli konudaki yasalarda, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar için "ayrı ayrı" oylanarak ifadesine yer verilmiştir. Bu tür düzenlemeler olumludur çünkü her iki toplumdan da "evet" oyu çıkmadığı sürece, belirtilen konudaki yasa kabul edilmiş sayılmayacaktır. Amacı ise nüfus olarak azınlıkta olan Kıbrıslı Türklerin de karar alma süreçlerinde etkili olmasını sağlamaktır.

Bu bilgilerden hareketle, Anayasa'nın öne çıkan özellikleri genel olarak şöyle sıralanabilir:²³

- 1. İki toplumun yönetime katılımını sağlayan hükümler içerir:** Gerek parlamentoda gerekse yürütme organında olmak üzere birçok anayasal kurumda her iki toplumdan da temsilciler yer almaktadır. Ayrıca resmî diller Rumca ve Türkçe olarak belirlenmiş (md. 3/1) ve iki toplumluluğu yansıtan pek çok düzenleme öngörülmüştür.
- 2. Detaylı ve kapsamlı düzenlemeler getiren bir metindir:** Toplamlar arası ilişkilerin ve hakların güvence altına alınması kolay olmadığından oldukça uzun bir Anayasa karşımıza çıkmaktadır. 199 maddeden oluşan Anayasa'ya ek olarak, iki anlaşma ve iki protokol de vardır.²⁴ Bu nedenle öğretilde, düzenleyici (kazuistik) anayasa türü içinde değerlendirilir.
- 3. Değiştirilmesi oldukça zor koşullara bağlanmıştır:** Anayasa değişiklikleri, Türk ve Rum temsilcilerin *ayrı ayrı* üçte iki oyu ile mümkündür. Bu da değişikliğin ancak her iki toplumun ortak iradesiyle mümkün olacağını gösterir. Ayrıca değiştirilemeyecek hükümler de öngörülmüştür.²⁵ Bu bakımdan *katı* anayasa niteliğindedir.

²⁰ Bu konuda bkz. Ahmet Sözen, *The Cyprus Conflict and Negotiations: A Political and International Law Perspective* (Ankara: Can Reklam, 1998).

²¹ Tufan Erhürman, *Kıbrıs'ta Akıl Tutulması: Kıbrıslı Türklerde Modernleşme ve Hukuk* (Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2007), 85.

²² Etnik, dinsel ve benzeri farklılıkların derin olduğu toplumlarda mevcut çoğunluk-azınlık dengesi genellikle uzun yıllar değişmeden kalır. Bu nedenle seçimler, klasik anlamda siyasal tercihler arasındaki bir yarışmadan ziyade toplumların nüfus dengesini yansıtan bir tablo ortaya çıkarır. Oktay Uygun, "Demokrasinin Çoğunlukçu ve Çoğulcu Modelleri: İki Bin Beş Yüz Yıllık Bir Tartışmanın Analizi," in *Çoğulcu Demokrasi – Çoğunlukçu Demokrasi İkilemi ve İnsan Hakları Toplantısı* (5–6 Haziran 2010, Ankara), ed. Ece Göztepe (Ankara: Türkiye Barolar Birliği, Ocak 2011), 65, 68. Biraz daha açarsak, çoğunlukçu demokrasi modelinde, yönetme hakkı çoğunluğa aittir; azınlıktaki toplum ise karar alma sürecinin dışında kalmaktadır. Buna karşılık uzlaşmacı (oydaşmacı) demokrasi modeli, nüfus olarak azınlıkta olan toplumun çeşitli yollarla yönetime katılımını ve karar süreçlerinde söz sahibi olmasını sağlayan kurumsal mekanizmalar öngörür. Bu konuda bkz. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, 9. baskı (Bursa: Ekin Yayınları, 2017), 269.

²³ 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temel özellikleri için bkz. Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, ve Özer Eskiuyurt, *Kıbrıs Sorunu* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1975), 17 vd.

²⁴ Sarıca, Teziç ve Eskiuyurt, *Kıbrıs Sorunu*, 17.

²⁵ Anayasa'nın 183. maddesinin 1. fıkrasına göre: "Bu Anayasanın, 11 Şubat, 1959 tarihli Zürih Anlaşmasından ithal edilmiş bulunan ve Ek III'ünde gösterilen maddeleri veya maddelerin kısımları, bu Anayasanın Temel Maddeleri olup hiçbir suretle gerek değiştirme, gerek ilave veya gerekse kaldırma suretile tadil edilemezler."

1960 Anayasası, bir kurucu meclis tarafından hazırlanmadığı gibi halkoyuna da sunulmamıştır.²⁶ Ayrıca Anayasa yapılırken Kıbrıs'ta Rumların ve Türklerin coğrafi olarak iç içe yaşaması nedeniyle eyaletler (federe devletler) şeklinde değil, toplum esasına göre yetkiler belirlenmiştir.²⁷ Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, Ada'nın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, toplumlarına özgü haklardan yararlanmakta ve kendi toplum meclisleri de onlar için belirli alanlarda düzenlemeler yapmaktaydı.²⁸ Bu bakımdan yine anayasa öğretisinde *korporatif federalizmin* bir örneği olarak gösterildiğini ve böylece pek rastlanmayan bir özelliğe sahip olduğunu belirtmek gerekir.²⁹

1960 Anayasası'nın temel işleyişi her iki toplumun uzlaşısını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla anayasal krizlerin nasıl çözüleceği devlet organlarının yapısı ve işleyişi açısından belirleyici bir unsur hâline gelmiştir.

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na Göre Devlet Organları, İşleyişi ve Temel Haklar

Anayasa'da yasama, yürütme ve yargı organlarının düzenlenişine ve temel haklara genel bir bakış, Anayasa'nın hukuki statüsünü anlamak açısından önemlidir.

Yürütme Organı: 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 1. maddesi siyasal rejimin *başkanlık rejimi* olduğu belirtmekte ve cumhurbaşkanının Kıbrıslı Rum, cumhurbaşkanı yardımcısının ise Kıbrıslı Türk olacağını düzenlemektedir. Cumhurbaşkanı ve cumhurbaşkanı yardımcısı halk tarafından seçilmektedir (md. 39/1). 1959 yılı sonunda Zürih ve Londra Antlaşmaları çerçevesinde yapılan ilk Kıbrıslı Rum Cumhurbaşkanlığı seçiminde, *Makarios* Cumhurbaşkanı; *Fazıl Küçük* ise Cumhurbaşkanı Yardımcısı seçilmiştir.³⁰

Yürütme organında yedi Rum ve üç Türk Bakandan oluşan Bakanlar Kurulu bulunmaktadır (md. 46/1). Maddelere bakıldığında, bakanlar kurulu danışma niteliğinde bir kurul izlenimi vermektedir. Ancak ilgili diğer düzenlemelere bakıldığında, cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcısı ve toplum meclislerine açıkça tanınmayan tüm konularda, yürütme yetkisinin bakanlar kurulu tarafından kullanılacağı öngörülmektedir. Ayrıca bakanlar kuruluna, hükümetin genel yönetimi, işleyişi ve genel siyasetin yürütülmesi yetkisi gibi, önemli ölçüde geniş yetkiler tanımaktadır. Bu yetkiler, klasik bir başkanlık rejiminin sınırlarını aşan genişliğe sahiptir.³¹ Kısaca, klasik başkanlık rejiminden farklı olarak, yürütme yetkisi başkanda toplanmamış, cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar kurulu arasında paylaştırılmıştır.³²

Yasama Organı: Yasama organı, Kıbrıslı Rumlar ve Türklerin olduğu bir Temsilciler Meclisi ile her iki toplumun ayrı ayrı kurduğu iki toplum meclisinden oluşmaktadır. Temsilciler Meclisi,

²⁶ Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 1998), 14. Ayrıca, şeklen İngiltere Kraliçesi tarafından bahşedilmiş gibi görünse de Anayasa'nın temel hükümlerinin, çok taraflı bir uluslararası antlaşmayla belirlendiği ve bu hükümler çerçevesinde iki toplumun temsilcilerinden oluşan komisyonlarda tartışmalar sonucu ortaya çıktığı görülmektedir. Doktrinde uluslararasılaştırılmış anayasa ifadesini görmekteyiz. Bu konuda bkz. Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, 33.

²⁷ Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, çev. Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran (Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, 1984), 122–123.

²⁸ Oktay Uygun, "İki Toplumlu Siyasal Sistemler," *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 54, no. 1–4 (1991–1994): 164.

²⁹ Korporatif federalizm konusunda bkz. Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, 213.

³⁰ Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, 14.

³¹ Bkz. Sarıca, Teziç ve Eskiuyurt, *Kıbrıs Sorunu*, 24–25.

³² Tufan Erhürman, *Çare Başkanlık Sistemi Mi? KKTC'de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Başkanlık Sistemi* (Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2011), 78.

otuz beşi Rum, on beşi Türk olmak üzere toplam elli üyeden oluşmaktadır. Rum ve Türk toplumları tarafından ayrı ayrı beş yıllık bir süre için seçilmektedirler (md. 65). Temsilciler Meclisinin karar sayısı, toplantıda hazır bulunan temsilcilerin basit çoğunluğu ile alınmaktadır (md. 78/1). Ancak seçim, belediye ve vergi konularıyla ilgili konularda iki toplum arasında dengeyi korumaya yönelik özel düzenleme öngörülmektedir. Bu konularda çıkarılacak yasalarda, Rum ve Türk temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluğu gerekmektedir (md. 78/2). Dolayısıyla bu düzenlemeler, yasama sürecinde her iki topluma da karşılıklı olarak engelleme hakkı tanımaktadır.³³

Yargı Organı: Anayasa'nın öngördüğü bu tür bir yapı karşısında özellikle anayasa yargısı, yasama ve yürütme kuvvetlerini dengeleyen ve denetleyen önemli bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır.³⁴ 1960 Anayasası'nın, anayasa öğretisinde belki en sıra dışı düzenlemelerinden biri, Yüksek Mahkemelerin kuruluşuna ilişkindir. Yüksek Anayasa Mahkemesi (md. 133/1) ve Yüksek Adalet Mahkemesi (153/1) olmak üzere iki yüksek mahkeme oluşturulmuştur. Genel olarak birçok ülkede yargıçlık için vatandaşlık koşulu aranırken, 1960 Anayasası'nda Yüksek Mahkeme Başkanı'nın Kıbrıs Cumhuriyeti ve garantör devletlerin vatandaşı olmayacağı açıkça belirtilmiştir.³⁵

1960 Anayasası, Yüksek Anayasa Mahkemesi üyelerinin belirlenmesinde, toplumlar arasında dengeyi ve tarafsızlığı güvence altına alacak özel düzenlemeler getirmiştir. Mahkemede her iki toplumdaki birer üyenin bulunacağı öngörülmektedir. Bu düzenleme, herhangi bir toplumun aleyhine karar verilmesi endişesini kaldırmaya yöneliktir. Anayasa'nın getirdiği yapı, yüksek yargı bakımından ilk kez 1960 yılında uygulamaya geçirilmiştir. Alman *Ernst Forsthoff* başkanlığında Yüksek Anayasa Mahkemesi, Ekim 1960'ta kurulmuş ve 6 Aralık'ta ilk oturumunu gerçekleştirmiştir.³⁶

Yüksek Mahkeme'nin görev ve yetkileri incelendiğinde, bu kurumun iki toplum arasında kurulmak istenen dengenin koruyucusu olarak tasarlandığı görülmektedir. Mahkemenin yapısı, tarafsız yargıcın bu dengedeki kritik rolünü de açıkça ortaya koymaktadır. Ancak Anayasa'nın yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra Yüksek Mahkeme bu işlevini yerine getiremeyecek hâle gelmiştir. Mahkemenin tarafsız başkanı *Ernst Forsthoff* istifa etmiş ve daha sonra yerine atama yapılamamıştır.³⁷

Temel Hak ve Hürriyetler: Anayasa, temel hak ve hürriyetler bakımından kapsamlı düzenlemeler içermektedir. 1960 Anayasası'nın II. Kısımında 6–35 maddeler arasında anayasal güvence altına alınmış temel hakların ayrıntılı listesini yapılmaktadır.³⁸ Ayrıca İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, iki toplumun birlikte yaşadığı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında,

³³ Sarica, Teziç ve Eskiurt, *Kıbrıs Sorunu*, 29

³⁴ *Arend Lijphart*, oydaşmacı demokrasi modelinin ölçütlerinden birisi olarak, anayasal yargı denetimine de yer vermektedir. Bu şekilde, alınan kararların siyaset dışı kurumlarca denetimi, en az kararların oluşma süreci kadar önemli olmaktadır. Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, 130. Ekleme gerekir ki, 1960 Anayasası'nın kurduğu sistemde Yüksek Anayasa Mahkemesinin, hukukilik denetimi yanında yerindelik denetimine varan yetkileri olduğunu da görmekteyiz. Anayasa'nın 141. maddesinde, cumhurbaşkanı veya yardımcısının mesleki faaliyetleri düzenleyen bir kanunun kamuya yararlı olup olmadığı yönünde görüş bildirmesini isteyebilmektedir. Bkz. Sarica, Teziç ve Eskiurt, *Kıbrıs Sorunu*, 32-33.

³⁵ Bezar Eylem İkinci, *Anayasa Hukuku Açısından Yüksek Yargı Kurulları: Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Türkiye ve KKTC Örnekleri* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2019), 181–184.

³⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960–1964: Bu Günlere Gelmek Kolay Olmadı*, vol. 4 (Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Nisan 2003), 208.

³⁷ Sarica, Teziç ve Eskiurt, *Kıbrıs Sorunu*, 35.

³⁸ Bu konuda bkz. Achilles C. Emilianides, *Constitutional Law in Cyprus* (Kluwer Law International, 2024), 172 vd.

Kıbrıslı Rumların ve Türklerin katıldığı Temsilciler Meclisi'nde 39/1962 Sayılı Yasa³⁹ ile onaylanmıştır. Bu Sözleşme'nin KKTC'de hâlâ yürürlükte olması insan haklarının korunması yönünden önemlidir.⁴⁰ Hatta her ne kadar KKTC, uluslararası hukukta siyasi olarak tanınmasa da insan hakları konusundaki daha birçok sözleşmeyi yasayla yürürlüğe dahil etmeye devam etmektedir.

Görüldüğü üzere 1960 Anayasası oldukça karmaşık bir devlet işleyişi öngörmektedir. Bu sistemin tıkanmasının ardından Kıbrıslı Rumlar, Türklere ilişkin düzenlemeleri uygulamamaya başlamışlardır. Örneğin, Yüksek Mahkemede bir tarafsız yargıç ve Türk üyenin olması Anayasa'nın açık hükmüdür. Ancak sadece Kıbrıslı Rumlardan oluşan üyeler yer almaktadır. Bu noktada Kıbrıslı Rumlar gerekçe olarak zaruret doktrinine dayanmışlardır.

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ve Zaruret Doktrini

Kıbrıs Anayasası ile benimsenen yönetim yapısında uygulanması güç düzenlemeler bir anayasal krize dönüşmüştür. Çünkü Anayasa, iki toplum arasında iş birliğini öngörmekte ancak toplumların birlikte çalışmadığı durumda bir güvence sağlamamaktadır.⁴¹

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın şu an yürürlükteki hâlinde, Kıbrıslı Türklere ilişkin hükümlerin uygulanmaması konusunda karşımıza 33/1964 sayılı Yasa ve zaruret hâli doktrininin Kıbrıs yönünden ortaya konulduğu *İbrahim ve Diğerleri Kararı*⁴² çıkmaktadır. Bu süreçte sadece bu Yasa değil, aynı zamanda Anayasa'yı adım adım aşındıran başka yasalar da çıkarıldığını da eklemek gerekir.⁴³

33/1964 Sayılı Yasa ve *İbrahim ve Diğerleri Kararı*

33/1964 Sayılı Adli Yönetim Yasası (*The Administration of Justice -Miscellaneous Provisions- Law 33/1964*), Yüksek Mahkemenin tarafsız başkanının istifası ardından çıkarılmıştır. *İbrahim ve Diğerleri* kararında, üç Kıbrıslı Rum yargıçtan oluşan Mahkeme, ilgili Yasa'nın Anayasa'ya aykırı olmadığına karar vermiştir.⁴⁴ 1960 Anayasası, belirtildiği üzere, Anayasa Mahkemesi ve

³⁹ 39/1962 Sayılı İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun, Kıbrıs Cumhuriyeti Resmî Gazete, no. 157 (24 Mayıs 1962), Ek I – Kanunlar, 317.

⁴⁰ KKTC Anayasası'nın kabulünden önceki mevzuatın yürürlüğü, KKTC Anayasası'nda Geçici Madde 4/1'de düzenlenmektedir; “*Bu Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihte yürürlükte olan mevzuat, bu Anayasa kurallarına aykırı olmadığı ölçüde yürürlükte kalır.*”.

⁴¹ Christos Papastilianos, “The Cypriot Doctrine of Necessity and the Amendment of the Cypriot Constitution: The Revision of the Unamendable Amendment Rules of the Cypriot Constitution through a Juridical Coup D'État,” *ICL Journal* 17, no. 3 (2023): 315.

⁴² *The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others* (1964) Cyprus Law Reports 195.

⁴³ Bu konuda bkz. Z. M. Nedjatigil, *Cyprus, Constitutional Proposals and Developments* (Nicosia: State Printing Office of the Turkish Federated State of Cyprus, 1977), 18. Örneğin, Ulusal Muhafız Yasası (*The National Guard Law, 1964 - Law 20 of 1964*) 1960 Anayasası'nın 129. maddesine aykırılık oluşturmaktadır. Diğer örnekler ise 23 Temmuz 1965'te Temsilciler Meclisi'nin Rum üyelerince kabul edilen iki Yasa gösterilebilir. Bunlardan biri, Cumhurbaşkanının ve Meclis'in Rum üyelerinin görev süresini uzatmakta ve diğeri ise Seçim Yasası'nı değiştirmektedir. Bunlar 1965 tarihli Cumhurbaşkanı ve Temsilciler Meclisi Üyeleri Yasası (Yasa 38/1965) ve Seçim Yasası'dır (Yasa 39/1965). Anayasa'ya göre, Seçim Yasası'nda değişiklik yapılabilmesi için oylamaya katılan her iki toplum temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluğunun onayı gerekmektedir. Ancak 1965 tarihli Seçim Yasası, mevcut Yasa'yı değiştirmeyi, Rum ve Türk seçmen kütüklerini ayrı tutma uygulamasını kaldırmayı amaçlamıştır. Nedjatigil, *Cyprus, Constitutional Proposals and Developments*, 18. Bu süreçle ilgili ayrıca bkz. İsmail, 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, 111.

⁴⁴ Costas Stratilatis, “The Doctrine of Necessity in Ibrahim, the Material Constitution of Cyprus, and Costantino Mortati,” *Cyprus Review* 37, no. 1 (June 24, 2025): 24.

Yüksek Adalet Mahkemesi olmak oluşturmuştur ancak iki yüksek mahkemenin yetki ve görevlerini bu Yasa'ya göre kurulan Yüksek Mahkeme'nin kullanacağını öngörmektedir.⁴⁵

İbrahim ve Diğerleri kararı, 1964'te, dört Kıbrıslı Türkün, silah ve mermi taşıdıkları gerekçesiyle tutuklanması ile ilgilidir. Yalnızca üç Kıbrıslı Rum yargıçtan oluşan Kıbrıs Yüksek Mahkemesi önündeki yargılama sırasında davalılar, yargılandıkları bu yeni Mahkemeyi öngören Yasa'nın, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na aykırı olduğunu ve Anayasa hükümlerine uygun usulde yayımlanmadığını iddia etmişlerdir.⁴⁶ Gerçekten de Yasa, Başkanın tarafsız olduğu ve birinin Kıbrıslı Türk diğerinin Kıbrıslı Rum olduğunu öngören anayasal kurallara açık biçimde aykırıydı. Ayrıca, Anayasa'nın gerektirdiği gibi Resmî Gazete'de hem Rumca hem de Türkçe olacak şekilde yayımlanmamıştı.⁴⁷

Karara yakından bakıldığında, Mahkeme, o dönemde Kıbrıs'taki genel durumu açıklayarak Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin Aralık 1963'ten itibaren ve Yüksek Adalet Mahkemesi'nin de 1964'ten itibaren işlevsiz kaldığını belirtmiş, adalet sisteminin çökme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu ileri sürmüştür. 33/1964 sayılı Yasa'nın, tarafsız yargıcın istifasının ve Kıbrıs'taki çatışmaların başlamasının ardından çıkarıldığı belirtilmiştir.⁴⁸

Mahkeme, 21 Aralık 1963'ten itibaren Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Bakanlar veya Temsilciler Meclisi üyelerinin hükûmet işlerine katılmadıklarını; Cumhurbaşkanı ile Yardımcısı tarafından birlikte atama yapılamadığı için Yüksek Mahkemelerin başkanlıklarında oluşan boşlukların doldurulmadığını eklemiştir.⁴⁹ Mahkeme'ye göre, adaletin yönetimi ve hukuk düzeninin, hukukun üstünlüğünün korunması artık Anayasa'ya aykırı olmayacak şekilde sağlanamıyorsa halk tarafından seçilen Temsilciler Meclisinin, zaruret doktrininin gerektirdiği ölçüde gerekli adımları atma yetkisine sahiptir. Aksi bir durumda, mantıksal sonucun *bir devlet ve halkı, sırf Anayasa uğruna yok olmaya terk etmek* şeklinde olacağını eklemiştir.⁵⁰ Mahkeme'ye göre, Anayasa, devletin korunması ve halkın refahı için var olmalıdır.⁵¹

Kararda Yargıç *Josephides*, bu doktrinin, Anayasa'nın belirli hükümlerine üstü kapalı bir istisna oluşturduğunu ve amacının devletin varlığının korunmasını sağlamak olduğu ifade etmiştir.⁵²

Zaruret doktrininin Kıbrıs'a özgü bu versiyonunda dikkati çeken hususlardan biri, yürütmeye değil, Kıbrıs halkının temsilcisi sıfatıyla hareket eden yasama organına olağanüstü durumu karşılayacak gerekli tedbirleri alma yetkisi vermesidir.⁵³ Bir diğer durum, Mahkeme'nin zaruret doktrinine ilişkin kararının dayanağı, olağanüstü hâl durumunda Anayasa'ya uygun önlemleri öngören Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 183. maddesi değil, 179. maddesidir.⁵⁴ Anayasa'nın

⁴⁵ Nedjatigil, Cyprus, *Constitutional Proposals and Developments*, 18.

⁴⁶ *Mustafa Ibrahim and Others* (1964), 195-198.

⁴⁷ Bkz. Stratilatis, "The Doctrine of Necessity in Ibrahim," 24.

⁴⁸ *Mustafa Ibrahim and Others* (1964), 249.

⁴⁹ *Mustafa Ibrahim and Others* (1964), 249-250.

⁵⁰ "... that a state, and the people, should be allowed to perish for the sake of its constitution;" *Mustafa Ibrahim and Others* (1964), 237.

⁵¹ *Mustafa Ibrahim and Others* (1964), 237.

⁵² Kararda, bu doktrinin uygulanabilir hâle gelmesi için şu koşulları saymıştır: (a) Zorunlu ve kaçınılmaz bir zaruret veya istisnai koşulların bulunması, (b) Başvurulabilecek başka bir çarenin olmaması, (c) Tedbirin zaruret ile orantılı olması ve (d) Alınan tedbirin istisnai durumun süresiyle sınırlı, geçici nitelikte olması. *Mustafa Ibrahim and Others* (1964), s. 265.

⁵³ Bkz. Stratilatis, "The Doctrine of Necessity in Ibrahim," 24.

⁵⁴ Zaruret doktrini uyarınca anayasal hükümlerin askıya alınması, olağanüstü hâl nedeniyle anayasal hükümlerin uygulanmamasından oldukça farklıdır. İki, devlet organlarının zaruret hâline rağmen işlev göstermesine olanak

179. maddesinin ilk fıkrası şöyledir: “*Bu Anayasa Cumhuriyetin en yüksek kanunudur.*”⁵⁵ İkinci fıkrada ise Meclislerin hiçbirinin kanun ya da kararının Anayasa hükümlerine “aykırı veya uyuşmaz” olamayacağı açık biçimde düzenlenmektedir.

Kararda belirtilen diğer koşullardan biri “geçici” olması ve yalnızca olağanüstü koşullar devam ettiği sürece uygulanabilmesidir. Bu bakımdan, Anayasa’da kalıcı değişiklikler getiren anayasa değişikliğinin bu koşulu karşılayıp karşılamadığının da son derece şüpheli olduğu belirtilmelidir.⁵⁶

Zaruret doktrini ile bir yandan bu süreç izlenirken diğer yandan toplumlar arasındaki müzakereler de sürmüştür. Çözüm önerilerinden kamuoyunda belki en fazla bilinenlerden biri olan BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı),⁵⁷ Kıbrıs’ın bağımsız devlet olarak birleştirilmesini öngören bir BM planıdır. Plan, özellikle Ada’nın İngiliz üsleri bölgesi haricindeki kısımlarının bağımsız ve federal nitelikte bir devlet olacak şekilde birleştirilmesini öngörmektedir. Nisan 2004’de KKTC ve Güney Kıbrıs’ta yapılan referandumlarla Annan Planı Kıbrıslı Türkler tarafından %64,91 “evet” oyu aldığı hâlde, Kıbrıslı Rum seçmenlerin %75,38’inin “hayır” oyu nedeniyle yürürlüğe girememiştir.⁵⁸

2004 referandum sonuçları, Kıbrıslı Rumların zaruret doktrini tezini ciddi ölçüde tartışmalı hâle getiren gelişme olmuştur. Annan Planı’nın herhangi bir tarafça reddedilmesiyle hükümsüz olacağı ve mevcut durumun devamı anlamına geleceği, referandum öncesinde her iki toplum tarafından da bilinmekteydi. Dolayısıyla Kıbrıslı Türklerin çoğunlukla “evet” oyu kullanması, BM tarafından önerilen ve desteklenen iki toplumlu federal devlet modeline katılmaya hazır olduklarını göstermektedir. Annan Planı sürecine ilişkin vurgulanması gereken diğer bir husus, Kıbrıs’ta asker bulundurmakla ve anayasal düzenin kurulmasını engellediği ileri sürülen Türkiye’nin, referandumların sonucunu tanımayı ve BM Kapsamlı Çözüm Paketi çerçevesinde öngörülen antlaşmayı imzalamayı taahhüt etmesidir. Bu paket, Ada’daki silahlı kuvvetlerin aşamalı olarak çekilmesine, iki toplumun ortaklığına dayalı yeni bir federal devletin ve meşru hükûmetin kurulmasını öngörmekteydi.⁵⁹

Genel olarak değerlendirildiğinde, BM kararları doğrultusunda hareket eden uluslararası toplum Kıbrıs Cumhuriyeti’ni, hukuken (de jure) varlığını sürdüren bir devlet olarak kabul ederken Kıbrıslı Rumların denetimindeki yasama, yürütme ve yargı organları tarafından temsil edilmesini fiili bir durum (de facto) olarak görmektedir.⁶⁰ Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (GKRY) üyelik başvurusu sırasında AB tarafından zaruret hâli gerekçesinin şartlarının karşılanıp karşılanmadığı yönünde bir değerlendirme söz konusu olmamıştır. Bu şekilde GKRY 2004’te AB’ye üye olarak kabul edilmiştir.⁶¹ Ancak uluslararası toplumun, Kıbrıs’taki yönetimi,

tanırken; ikincisi, zaruret nedeniyle devlet organlarının Anayasa’nın öngördüğü biçimde işlemesine engel oluşturur. Papastilianos, “The Cypriot Doctrine of Necessity,” 317.

⁵⁵ Resmî Türkçe metinde bu şekilde belirtilmekle birlikte Resmî İngilizce metinde de şu şekilde ifade edilmektedir: “This Constitution shall be the supreme law of the Republic.”

⁵⁶ Bkz. Papastilianos, “The Cypriot Doctrine of Necessity,” 320.

⁵⁷ BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı) için bkz. <<https://kktcb.org.tr/belgeler/kibris-sorunu/1983-2004>>, Erişim Tarihi: 12.10.2025.

⁵⁸ Bkz. Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs’ta Çözüm İçin Ortaya Çıkan Gali ve Annan Planlarının Genel Özellikleri,” *The Journal of Academic Social Science Studies*, no. 32 (2015): 70.

⁵⁹ Bu konuda bkz. Kudret Özersay, “The Excuse of State Necessity and Its Implications on the Cyprus Conflict,” *Perceptions: Journal of International Affairs* 9, no. 4 (2004): 69–70.

⁶⁰ Erhürman, *Kıbrıs’ta Akıl Tutulması*, 182.

⁶¹ Tayfur Yumuşak, “Zaruret Hali Görüşü Bakımından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliği Üyeliğinin Değerlendirilmesi,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 27, no. 1 (Mayıs 2025): 761.

olağanüstü dönemle sınırlı olarak *meşru fakat geçici* bir muhatap şeklinde kabul ettiği önemli bir ayrıntıdır.⁶²

Sonuç

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası yapısı ve uygulamasıyla özgün örneklerden biridir. Anayasa, iki toplum arasındaki siyasi dengeleri dikkate alan karmaşık bir devlet işleyişi öngörmüştür. Bu yapının en dikkat çekici unsurlarından biri Yüksek Mahkemelerin üyeliğine ilişkin düzenlemelerdir. Anayasa, iki toplum arasında kurmaya çalıştığı dengenin esas sorumluluğunu özellikle Yüksek Anayasa Mahkemesinin üzerine yüklemiştir. Üç üyeden oluşan Mahkemenin bir üyesi için Kıbrıs Cumhuriyeti ve Garantör Devletlerin vatandaşlarından olamayacağı yönündeki düzenleme ile tarafsız bir başkanlık makamı oluşturmaya çalışmıştır. Dolayısıyla iki toplum arasında uzlaşmaya varılamayan konularda, Mahkeme Başkanının oyu belirleyici hâle gelmiştir. Ancak bu sistem, tarafsız Mahkeme Başkanı'nın baskılar karşısında istifa etmesiyle sonuçlanmıştır.

Kıbrıslı Rumlar, *zaruret doktrinini* kendilerine dayanarak alıp Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın uygulamasını tek taraflı biçimde sürdürerek anayasal kurumları tek toplumlu yapıya uyarlamışlardır. Bu süreçte, uluslararası toplum da fiilen Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Ada'nın tek meşru temsilcisi olarak tanımıştır. Kıbrıslı Rumlardan oluşan Yüksek Mahkeme, zaruret doktrinini meşrulaştırırken bunun geçici olduğunu ileri sürmüştür. Ancak 1964'ten bu yana altmış yılı aşkın bir süredir bu doktrinin yürürlükte kalması, söz konusu gerekçenin meşruiyetini tartışmalı hâle getirmiştir. Bu durum Kıbrıslı Türklerin, uluslararası tanınırlığı bulunmayan bir siyasal yapı içinde fiilen izolasyona uğramalarına ve insan hakları alanında çeşitli ihlaller yaşamalarına da zemin hazırlamıştır.

Bütün bu gelişmeler, 1960 Anayasası'nın Kıbrıs'ta gerçekleşecek bir çözüm arayışında, anayasa yapım sürecinde yol gösterici niteliğini öne çıkarmaktadır. Bu anlamda 1960 Anayasası ve işleyişindeki sorunlar birçok yönden incelenmeye değerdir.

Kaynakça

39/1962 Sayılı İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun. Kıbrıs Cumhuriyeti Resmî Gazete, no. 157 (24 Mayıs 1962), Ek I – Kanunlar.

Arsava, Füsün A. "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi." *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 51, no. 1 (Ocak 1996): 47–60.

BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı) <<https://kktcb.org/tr/belgeler/kibris-sorunu/1983-2004>>, Erişim Tarihi: 12.10.2025.

Ekinci, Bezar Eylem. *Anayasa Hukuku Açısından Yüksek Yargı Kurulları: Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Türkiye ve KKTC Örnekleri*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2019.

Emilianides, Achilles C. *Constitutional Law in Cyprus*. Kluwer Law International, 2024.

⁶² Bu tespitler için bkz. Erhürman, *Kıbrıs'ta Akıl Tutulması*, 182.

Erhürman, Tufan. *Çare Başkanlık Sistemi Mi? KKTC’de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Başkanlık Sistemi*. Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2011.

Eroğlu, Hamza. *Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu Anayasası ve Bağımsızlığı*. Ankara: Türk Devrim Kurumu Yayınları, 1976.

Gazioğlu, Ahmet C. *Kıbrıs’ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960–1964: Bu Günlere Gelmek Kolay Olmadı*. Vol. 4. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 2003.

Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*. 9. baskı. Bursa: Ekin Yayınları, 2017.

İsmail, Sabahattin. *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1998.

Kızılyürek, Niyazi. *Daha Önceleri Nerelerdeydiniz? Düünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri*. İstanbul: Birikim Yayınları, 2009.

Kombos, Constantinos, and Stéphanie Laulhé Shaelou. “The Cypriot Constitution Under the Impact of EU Law: An Asymmetrical Formation.” In *National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law*, ed. Antonio Albi and Stefan Bardutzky, 1373–1432. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2019.

Lijphart, Arend. *Çağdaş Demokrasiler*. Çev. Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, 1984.

Necatigil, Zaim M. *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Anayasa ve Yönetim Hukukunun Esasları*. Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2015.

Necatigil, Zaim M. *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 1996.

Nedjatigil, Z. M. *Cyprus, Constitutional Proposals and Developments*. Nicosia: State Printing Office of the Turkish Federated State of Cyprus, 1977.

Toluner, Sevin. *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1977.

Özersay, Kudret. “The Excuse of State Necessity and Its Implications on the Cyprus Conflict.” *Perceptions: Journal of International Affairs* 9, no. 4 (2004): 31-70.

Özersay, Kudret. *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, 2009.

Papastylianou, Christos. “The Cypriot Doctrine of Necessity and the Amendment of the Cypriot Constitution: The Revision of the Unamendable Amendment Rules of the Cypriot Constitution Through a Juridical Coup D’État.” *ICL Journal* 17, no. 3 (2023): 313–336.

Sarıca, Murat, Erdoğan Teziç, and Özer Eskiyyurt. *Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1975.

Sözen, Ahmet. *The Cyprus Conflict and Negotiations: A Political and International Law Perspective*. Ankara: Can Reklam, 1998.

Stratilatis, Costas. "The Doctrine of Necessity in Ibrahim, the Material Constitution of Cyprus, and Costantino Mortati." *Cyprus Review* 37, no. 1 (June 24, 2025): 21-57.

Şenocaklı, Şener. *Federalizm ve Kıbrıs Uyuşmazlığı*. Ankara: Tutku Yayınları, 2003.

Tayfur Yumuşak, "Zaruret Hali Görüşü Bakımından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği Üyeliğinin Değerlendirilmesi," *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 27, no. 1 (Mayıs 2025): 727-767.

Turhan, Turgut. "Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 57, no. 2 (2008): 253–288.

Uygun, Oktay. "Demokrasinin Çoğunlukçu ve Çoğulcu Modelleri: İki Bin Beş Yüz Yıllık Bir Tartışmanın Analizi." In *Çoğulcu Demokrasi – Çoğunlukçu Demokrasi İkilemi ve İnsan Hakları Toplantısı (5–6 Haziran 2010, Ankara)*, ed. Ece Göztepe. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2011.

Uygun, Oktay. "İki Toplumlu Siyasal Sistemler." *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 54, no. 1–4 (1991–1994): 148–169.